

Hij kon toveren met taal,
stenen zacht maken,
vuur uit water en regen uit dorst...

~ eerbetoon aan Wibe Veenbaas

In gesprek met Morten Hjort

Over de kracht van verhalen

Het is een lenteachtige herfstdag als we elkaar ontmoeten in de statige deuropening van het prachtige pand van Phoenix aan de Nieuwe Gracht in Utrecht. Hier ben ik zo vaak binnengestapt, vertrokken en teruggekeerd. Ik ben meteen weer thuis. In de prachtig vernieuwde kamer, onder het zacht olijfgroen geverfde plafond, halen we verhalen op en vertelt Morten hoe hij verhalen inzet binnen Phoenix. En natuurlijk gaat het ook over Wibe Veenbaas, die als geen ander kon werken met verhalen en iedereen daar zo vol in kon zien. Wibe kon toveren met taal.

Auteur: Sandra van der Maarel

Laat ik starten met een hele algemene vraag: Hoe werk je met verhalen?

Morten Hjort: “De eerste keer dat ik Wibe ontmoette was tijdens een dag over metaforen in de NLP-opleiding bij Bouke de Boer. Ik viel voor de manier waarop hij luisterde naar het verhaal dat mensen maken over zichzelf, hoe hij daarin een essentie vond en dan een verhaal terug vertelde. Later heb ik me gerealiseerd, dat alles wat wij aan elkaar vertellen ook een verhaal is. Als jij mij vraagt: ‘Hoe is het met je?’, dan moet ik toch echt een hele hoop weglaten, samenvatten, draaien en uiteindelijk maak ik een verhaal over mezelf. Op dit moment. Wat zo subjectief is als het maar kan zijn.”

“Mij brengt het luisteren naar het verhaal dat mensen over zichzelf vertellen heel veel. De moed om niet zo zeer naar de inhoud te luisteren als meer naar de scriptpatronen die zitten in hoe mensen vertellen. Door daar als coach een verhaalelement aan toe te voegen ontstaat er een soort derde ruimte, waarin we elkaar kunnen ontmoeten. Dan zitten we hier niet met z’n drieën, maar wel met een andere ruimte tussen ons. Het is een gereedschap om naast de coachingsruimte tussen coach en coachee iets neer te zetten, zodat we voorbij vraag-antwoord, vraag-antwoord kunnen gaan. Je kunt het heel simpel

‘Elk mens heeft recht op zijn eigen geheimen,’ zei mijn oom Ypke op de rand van de bedstee. Als jongetje had ik hem zojuist verteld over de vondst van een aardbeienveldje, dat ik geheim hield voor mijn vriendjes.’

~ Wibe Veenbaas

doen, bijvoorbeeld door de vraag: ‘Wat is het ritme van de natuur in relatie tot jouw coachvraag?’. Gaat de coachvraag over het voorjaar, over de zomer, over de herfst, over de winter? Super snel gemaakt. Ineens staan die seizoenen hier.”

Als je daarop doorgaat, op die scriptpatronen, wat is het dat je daarin gebruikt? Wat zie of hoor je dan?

Iemand vertelt een verhaal en dan?

“Een oefening die ik een paar jaar geleden maakte, is de taalsjamaan. Dan laat ik iemand vertellen over een stagnatie op het werk. Iemand anders stelt vragen. De derde persoon, de taalsjamaan, luistert naar wat gezegd wordt langs de vraag: ‘Is dit nou een zin uit 2025 of is dit iets van vroeger?’ Dus als de persoon die vertelt zegt: ‘Mijn baas luistert ook nooit naar mij. Uiteindelijk sta ik er toch altijd alleen voor.’ Dan heb je twee zinnen van vroeger. Het is zeer onwaarschijnlijk dat je baas nooit naar je luistert. En dat je er altijd alleen voor staat, is ook niet van nu. Van de zinnen van vroeger maakt de taalsjamaan een klein gedichtje. Dat leest hij/zij voor. Als je deze oefening met mij zou doen, dan krijg ik door dat het niet de context van nu is die mij wat aandoet, maar iets waar ik eerder ben geweest. Het is iets uit het verleden dat ik herhaal. Dat is op zich niet makkelijk, maar wel autonomie bevorderend.”

Ja, dus de ruimte groter maken. Je krijgt meer perspectief. Het heeft iets ontregelends eigenlijk: ‘Oh dit is het verhaal dat ik maak.’

“Het helpt om mensen anders te laten zoeken. Een verhaal gaat vaak langs de metaforische leerlijn, het volgt de reis van de held. Je begint met enthousiasme, dan daal je af, is er wanhoop in de put en precies daar is ook de ommekeer. De verhalen gebruiken we om de reis aanvaardbaar te maken, zodat mensen kunnen zoeken naar ‘wie ben ik?’, ‘waar ben

Morten Hjort is directeur en eigenaar van Phoenix Opleidingen in Utrecht. In 2017 nam hij het stokje over van oprichter Wibe Veenbaas. Morten geeft verschillende vervolgopleidingen en workshops, waaronder, samen met Joke Goudswaard, de vervolgopleiding Het Helende Verhaal. Zie ook: <https://www.phoenixopleidingen.nl>

ik naar onderweg?; 'hoe struikel ik?; 'wat is mijn wanhoop?' en 'welk perspectief zie ik nou niet?'. Het verhaal appelleert meer aan het zoeken in het onbewuste dan aan het verhelderen van het bewuste. In dat laatste geval gaat je coach nog een keer dat verhaal vertellen: 'Mijn baas deed zus en zo. Toen kwam ik binnen en toen deed hij dit en dat.' Dan ga ik daar nog weer een vraag over stellen. Dan krijg ik het preciezer en nog preciezer. Het steeds verder verhelderen van de vraag van de coach maakt hem of haar bewust van wat al wakker is. De functie van een verhaal is nou juist, dat je je door af te dalen het onbewuste bewust wordt."

Een eigen voorbeeld. Mijn moeder is steeds hulpbehoevender. In haar proces schiet ze alle kanten op en ze doet daarin ook een appèl op mij. Ik loop regelmatig vast in een

oud patroon met haar. Hoe kan een verhaal mij hierbij helpen?

"Ik geef jou eerst de regie van het verhaal. Dan zoek ik in mijzelf het verhaal dat jij mij net verteld hebt. Dan komt het verhaal op over de tijd dat mijn moeder aan het sterven was en een beetje gek deed. En dan moet ik denken aan de nachten in het ziekenhuis, dat ik een brave mantelzorgster was overdag en dat ik 's nachts ging hardlopen om even iets van lucht te halen en vrijheid te voelen. Als je wilt dat de ander meegaat moet je geassocieerd vertellen, dus: 'Ik zat in het ziekenhuis, ik maakte een deal met de allerleukste verpleger dat ik om 4:00 uur weer terug kon komen, ik sneakte naar buiten en toen ging ik hardlopen. In de regen. Op de terugweg ging ik even langs de haven. De geur van vis opsnuiven. Om vervolgens bezweet de kroeg in te gaan, in mijn hardloopteekleren, voor een biertje.' Het verhaal moet super concreet zijn. Als ik dat niet doe, kun jij niet associëren. Nu zie ik van alles bij jou gebeuren en ik weet niet wat. Dat vind ik dus ook echt bijzonder. Ik zoek het beste verhaal dat ik heb en ik vertel het aan jou en ik weet niet helemaal wat het effect is. Ik doe iets met volle liefde en intentie en dan moet ik even wachten wat jij gaat zoeken in jou."

Ja, dat zet ook iets in mij aan. Na het bezoek aan m'n moeder ga ik altijd naar mijn zoon of ik rij door naar Noordwijk. In altijd dezelfde strandtent bestel ik dan het duurste glas wijn van de kaart en een portie vegakroketjes. Dat is mijn manier om vrijheid te voelen.

"Ja, ik vertel een verhaal over hardlopen. Je kunt me zien hardlopen. Ik kan zelf voelen dat ik hardloop, in de regen, in die kroeg, iedereen kijkt, wat komt die man nou doen? En jij zegt: ik doe het zo. Jij kunt niet anders dan associëren op mijn verhaal. Dat heet transderivatie zoeken: jij geeft betekenis door zelf te zoeken op mijn verhaal. Nu zouden we bij wijze van spreken het hele gesprek verder kunnen leiden rondom Noordwijk, hardlopen. Er is nu

Laat me een vuur maken dat lang genoeg zal branden voor jouw verhalen en voor alle verhalen daar weer aan voorbij.

Uit: Het Helende Verhaal

De Zilveren Vogel

Tijdens de laatste twee dagen van de driejarige opleiding wordt het verhaal verteld over een oude wijze man die gaat sterven. Deze man vraagt de kunstenaar uit het volgende dorp om een sieraad te maken van een zilveren vogel. Hij vertelt nog een keer al zijn wijsheid terwijl de kunstenaar de vogel maakt. Zo creëert hij voor zijn dood een zilveren vogel met al z'n wijsheid. Zijn opvolger denkt vervolgens: 'We gaan van 1 naar 10 vogels.' En de volgende denkt: 'We gaan van 10 naar 100.' En de volgende denkt: 'We gaan van 100 naar 1000.' En dan komt er een dag dat hij niet meer die zilveren vogel is maar een lichte bronzen vogel die je overal kunt vinden. In het verhaal moet een dochter vervolgens op zoek naar die zilveren vogel. Ze moet tegen de stroom in zwemmen om bij de bron te komen. Niet de stroom volgen maar er tegenin zwemmen. Op het moment dat ze denkt dat ze de zilveren vogel heeft gevonden, ontdekt ze: ik ben zelf de zilveren vogel. Elke deelnemer die de driejarige bij Phoenix heeft afgerond heeft een sieraad met de zilveren vogel. Het verhaal eert dat we zo verschillend zijn en toch hetzelfde nastreven. Zo is er een plek voor ieders eigenheid en een groter verhaal dat dit weer bij elkaar brengt. Na het overlijden van Wibe gaven zilveren vogels houvast in de verschillende afscheidsrituelen.

een hele ruimte hier rechts of links waar we in zouden kunnen vertoeven."

"Ik zou ook het verhaal kunnen vertellen over hoe mijn moeder stierf. Ze stierf op de vijfde verdieping van het ziekenhuis. En als ik aan haar bed zat, kon ik het appartement zien waar zij geboren is, 70 jaar en 24 dagen daarvoor. Ik was daar blij mee. Ik dacht: 'De cirkel is rond. Ik breng haar terug naar de plek waar ze ooit geboren is.' De laatste drie dagen van haar leven viste ik er op allerlei manieren naar, dat ze zou zeggen dat het rond was. En dat heb ik niet gekregen. Nu vertel ik je meer een afdalingsverhaal. Ik had een magische oplossing bedacht, namelijk dat ik zou zorgen dat mijn moeder rondkwam in haar leven en dat is toch niet gelukt. Dit is een verhaal op weg naar de put. En jij gaat natuurlijk wel weer mee. Je kan niet anders. Nu daal ik af naar het punt waar ik de magie moet opgeven. Dit is de held in alle verhalen. Hij probeert een keer, twee keer, drie keer, vier keer, vijf keer. En het lukt toch niet. Dan komt hij in een soort put waar hij vastloopt. Wat nu?"

Ja, wat nu? Wat opent zich dan?

"Dat zingt Stef Bos mooi in Het lied van Job: 'Nu ik de grens heb leren kennen. Tot waar mijn handen kunnen gaan.' En dus ook waar ze niet kunnen gaan. Dan sterft er iets. Mijn moeder stierf. Maar er stierf ook een soort illusie in mij. En pas wanneer dat sterft kun je iets nieuws zien. Dat is raar. Het is een beetje doodgaan. Het is niet fijn, want je hebt geen perspectief op hoe verder."

Dus het is ook een oud verhaal of een oude overtuiging die sterft zodat er een opening komt voor een nieuw en passender verhaal.

"Ja, zodat het in plaats van herhalend helend wordt. Dat helende heeft te maken met ordening en perspectief, als je er een beetje technisch naar kijkt. Ik zit met haar in het ziekenhuis, ik zie mijn moeder en dan komt er het diepe besef van afbakening. 'Oh ja, jij hebt

jouw leven op de manier geleid. Ik heb gedacht daar meer invloed op te hebben dan dat ik heb.' Ik moet dan opnieuw inordenen. Het rond maken (wijst tussen hem en de denkbeeldige moeder) is eigenlijk rondmaken (wijst in zichzelf). Het is in een andere ordening dat het rondkomt dan waar de held in het verhaal aan dacht: 'Dit maak ik wel even rond.'"

Op het moment dat je tot het besef komt, 'ik kan dat niet rondmaken, ik kan het niet fiksen', sterft er ook iets van je oude identiteit af, van een oud verhaal.

"Wibe noemde dat: 'De engel sterft.' Ik zou zeggen: 'Het valse ik sterft.' Er sterft iets vals in mij waar ik ook houvast aan heb gehad. Dat stopt en dat is niet echt aangenaam. Ik weet wat me niet gelukt is, maar ik weet nog niet zo goed of er iets voor in de plaats komt. En die valse beelden over wie we zijn, de verhalen die zich herhalen, geven ook houvast. In de put komt er iets van een nieuw perspectief in, dat je pas leert verstaan nadat het oude verhaal is gestorven. Voor die tijd lukt dat simpelweg niet."

David Whyte zegt zo treffend: "You always meet the new you in the form of a stranger." Het is als een onbekende die je tegemoet komt en die je ook in eerste instantie niet herkent.

"Ja, je herkent het niet. Dus ook nu als ik het aan jou vertel, dan vraag ik me af wat dan voor mij de ommekeer was? Dat weet ik nu eigenlijk weer niet."

Wibe kon natuurlijk ook eindeloos met verhalen werken. Hij was de tovenaer, die speelde met woorden.

"Wibe gebruikte vaak de term 'de grote ruimte'. In dit gesprek doe ik eerder aan een intieme ruimte tussen jou en mij. Ik maak het super persoonlijk. Over jouw moeder en mijn moeder. Ik krijg tranen in m'n ogen over wat ik heb meegemaakt. Dat is mijn ruimte. Wibe

werkte veel meer met de grote wetten van het bestaan waar alle mensen in vertoeven. Zo'n hele lange lijn waarin de mens onderworpen is aan de wetmatigheden van het bestaan en zin moet geven aan wat die aantreft. Eros en Thanatos. Dat doen muziek en kunst ook. Maar hij kon het als geen ander met taal. Metaforische taal. Hij zette je eerder aan het zoeken dan dat je een antwoord kreeg. En hij vertrouwde er ergens op, dat er daardoor iets in beweging ging komen en ging rollen. Wat ook wel echt magisch van hem was hoe hij boeken kon signeren aan het eind van een workshop en hij voor ieder een eigen gedichtje neerscheef. Soms wel 25 achter elkaar. Hij schudde die gewoon uit z'n mouw. Hij had een vermogen om mensen te zien als onderdeel van een gedicht. En ze dan op het strand, tussen generaties in, in zo'n beeld te plaatsen. Om iedereen recht te doen."

Dank je wel voor het mooie gesprek.

"Graag gedaan. Wibe zou nu zeggen. Ik ben benieuwd wat je ervan gaat maken." ■

Meer lezen

- Goudswaard, J., & Veenbaas, W. (2012). Het Helende Verhaal. Utrecht: Phoenix Opleidingen.
- Hjort, M., Veenbaas, W., Broekhuizen, M., & Coerts, J. (2017). De tekens verstaan. Utrecht: Phoenix Opleidingen.
- Veenbaas, W. (2000). Op Verhaal Komen. Utrecht: Scheffers.
- Veenbaas, W., & Goudswaard, J. (2002). Vonken van Verlangen. Utrecht: Phoenix Opleidingen.
- Veenbaas, W., Goudswaard, J. & Verschuren, H.A. (2017). De Maskermaker. Utrecht: Phoenix Opleidingen.

Sandra van der Maarel is consultant, coach, facilitator, moderator, docent, auteur en redactielid van het Tijdschrift voor Coaching. www.purechange.nl